

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מתורת

הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שנה ו' / גליון רד

ערש"ק פרשת ויצא ה'תשס"ט

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת ויצא, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון רד), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן אף עברו עריכה קלה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

אה"ק:

ת.ד. 2033 כפר חב"ד 72915

טלפון: 03-9604-832 פקס: 03-9607-370

ארה"ב:

325 Kingston Ave., Brooklyn, NY 11213

(718) 732-9017

תוכן העניינים

מקרא אני דורש

"אף בלהה וזלפה בנותיו (של לבן) היו מפילגש" (רש"י); ביאור הקושיא בזה – כיצד נשא יעקב ב' אחיות שנולדו מפילגש אחת, אף ששמר את כל התורה כולה.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק ה עמ' 228 ואילך)

יינה של תורה

הסברת ההוראות בעבודת ה' מפרטי הנהגתו ועבודתו של יעקב, אשר יש בדומה להם בכל אדם מישראל, מאחר וכל ישראל כלולים בנשמת יעקב.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק ג עמ' 787 ואילך)

חידושי סוגיות

יביא מה ששינה אדה"ז מן הרמב"ם בסדר הדינים בהא דפועל חייב לעבוד בכל כחו; ידייק בלשונות אדה"ז והרמב"ם; יסיק דהרמב"ם נתכוין לחדש שחיוב פועל לעבוד בכל כוחו הוא מתביעת בעה"ב עליו; יבאר דבזה הוסיף אדה"ז לומר דהוא מדין אחד עם החיוב לעבוד בכח, דשניהם הם מהיות הפועל קנוי לבעה"ב.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק כה עמ' 139 ואילך)

דרבי החסידות

אמרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש נ"ע – "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה".

(לקוטי דיבורים (בלה"ק), חלק ג-ד עמ' 690)

מקרא אני דורש

כיצד נשא יעקב ב' אחיות מפילגש

”אף בלהה וזלפה בנותיו (של לבן) היו מפילגש” (רש”י); ביאור הקושיא בזה – כיצד נשא יעקב ב' אחיות שנוולדו מפילגש אחת, אף ששמר את כל התורה כולה

א. בפרשתנו מספר הכתוב אודות נישואי יעקב, שנשא לנשים את שתי בנות לבן – לאה ורחל. ולאחר מכן הוסיף יעקב ונשא עוד שתיים מבנות לבן – בלהה וזלפה, שהיו שפחות רחל ולאה; וכפירוש רש”י בסוף הפרשה (לא, נ), שלכן אמר לבן ליעקב ”בנותי .. בנותי” – פעמיים – כי ”אף בלהה וזלפה בנותיו היו מפילגש”.

וידועה הקושיא בדבר: הרי יעקב העיד על עצמו ש”עם לבן הרשע גרתי ותרי”ג מצוות שמרתי” (פרש”י וישלח לב, ה) – ואם כן, איך זה נשא ארבע אחיות לאשה, היפך ציווי התורה ”ואשה אל אחותה לא תקח” (אחרי יח, יח)?

ב. והנה, בנוגע לזה שנשא יעקב את רחל גם לאחר שנשא את לאה, נתבאר כבר במק”א; ונקודת הענין, שכיון וכבר הסכים יעקב עם רחל שישא אותה לאשה, הרי לאחר שרימה אותו לבן והשיא לו את לאה – אם היה יעקב חוזר בו עתה מהסכמתו לישא את רחל, היתה זו פגיעה גדולה ברחל והיפך הנאמנות כלפיה. וכיון שכל זה שיעקב שמר את המצוות לא היה בתורת חיוב, אלא רק בתורת חומרא וקבלה טובה בלבד – לכן לא יתכן שבשביל חומרא זו ידחה יעקב את הנאמנות לרחל ויגרום לה צער גדול ביותר.

אמנם אין בזה הסבר כיצד הוסיף יעקב ונשא עוד שתי אחיות של לאה ורחל – בלהה וזלפה – אף שלא היה מוכרח בדבר.

ג. ולכאורה היה אפשר לומר, שכיון שבלהה וזלפה היו בנותיו של לבן "מפלגש", היינו שאמם לא היתה אשה של לבן כמו אמם של לאה ורחל, אלא שפחה;

וכן מוכח גם מעצם זה שבלהה וזלפה היו שפחות של לבן, שבוודאי זהו משום שנולדו מן השפחה (כי לא מצינו שאב יהפוך את את בתו הקטנה בת חורין לשפחתו, והוא היפך הטבע);

לכן אינן נחשבות בנות ממש של לבן, ובמילא אינן נחשבות אחיות של לאה ורחל. וכך משמע מלשון הפסוק (פרשתנו כט, טז): "וללבן שתי בנות" – כי בלהה וזלפה אינן בכלל הבנות (ורק בסוף הפרשה כאשר אמר לבן "בנותי" פעמיים, הרי יש בזה ריבוי מיוחד לרבות גם אותן).

אבל גם את"ל כך, הרי מלשון רש"י שבלהה וזלפה "בנותיו היו מפלגש" – לשון יחיד – מובן ששתייהן היו בנות של אותה הפלגש. ואם כן, גם אם אינן נחשבות בנות ממש ללבן, ובמילא אינן נחשבות אחיות של לאה ורחל, הרי הן נחשבות אחיות זו לזו מצד היותן בנות של פלגש אחת, ושוב הדרא קושיא לדוכתה: איך נשא יעקב שתי אחיות (ללא הכרח בדבר)?

ד. ויש לבאר, ובהקדים:

הנה בפרשה הקודמת (תולדות כו, ל"ז), מספר הכתוב על מה שאמר עשו ליצחק לאחר שבירך את יעקב – "הלא אצלת לי ברכה", ועל כך השיב לו יצחק: "הן גביר שמתיו לך", ומפרש רש"י: "מה תועלת לך בברכה, אם תקנה נכסים שלו הם... מה שקנה עבד קנה רבו".

ולכאורה אפשר לשאול: אם יצחק אינו יכול לברך את עשו בממון ונכסים, עדיין יכול היה לברך אותו בריבוי ילדים? אלא מכאן מוכח, שהכלל "מה שקנה עבד קנה רבו" מתאים לא רק בנוגע לנכסים ורכוש, אלא גם בנוגע לילדים – גם ילדים של העבד אינם נחשבים ילדים שלו, אלא הם שייכים לאדון.

וכפי שמתבטא ביתר שאת בפרשתנו (ל, ו):

כאשר בלהה ילדה בן ליעקב, אמרה רחל על כך: "ויתן לי בן", שהקב"ה נתן בן לרחל עצמה. והטעם מובן: כיון שבלהה היא שפחת רחל, הרי גם הילדים שלה שייכים הם לרחל.

לקראת שבת

ז

וטעם הדבר, כי עבד אינו כלל מציאות לעצמו, אלא כל מציאותו היא – רכוש האדון. ובלשון הכתוב (משפטים כא, כא): "כִּסְפוֹ הוּא". ולכן לא שייך שתהיה לעבד או שפחה שייכות עם ילדיהם בתור אב ואם – כי אז היה יוצא שיש להם מציאות לעצמם.

ה. ומעתה מובן בנידון דידן, שכיון ובלהה וזלפה נולדו משפחה והיו בעצמן שפחות – הרי שאין להן יחס משפחתי כלל, לא לאביהן, לא לאמן ולא בינן לבין עצמן; כל ענינן הוא "כספו" של לבן, ואחר כך של רחל ולאה, ולכן אינן נחשבות "אחיות" כלל לשום ענין.

ויש להוסיף בזה, שאם מקודם היו בלהה וזלפה בנות חורין ורק אחר כך היו נעשות לשפחות ואז היה יעקב נושא אותן – יש לומר שהיו אסורות משום אחות אשתו גם לאחרי שנעשו שפחות, כי מכיון שהאיסור דאחות אשתו הוא מהטעם ד"לצרור" – שאין לעשות האחיות צרות זו לזו בגלל מניעת האהבה טבעית שבין אחיות, הרי באם היה זמן שהיו בנות חורין והתנהגו כאחיות ונתגדלו כן, אין סברא לומר שכשנעשו שפחות נתבטל הטבע;

אולם כיון שבלהה וזלפה נולדו שפחות, והיו שפחות עד לנישואי יעקב עמן וגם לאחר מכן – לכן לא חלה כאן האחוה מעיקרא, כי היו בגדר רכוש האדון בלבד, ולכן מותר היה ליעקב לישא אותן ללא חשש של "אחות אשתו".

"וַיִּקַּח מֵאִכְנֵי הַמָּקוֹם, וַיִּשֶׂם מְרֵאֲשֵׁתוֹ"

עשאן כמין מרוב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות. רש"י

(פרשתנו כח, יא)

צריך להבין: מדוע הקיף יעקב רק את ראשו? והרי ממה נפשך: אם היה לו בטחון בהקב"ה שהחיות לא יזיקוהו, מדוע הקיף את ראשו, ואם לא רצה להזדקק לניסים למעלה מהטבע מדוע לא הקיף גם את שאר הגוף?
ויש לבאר זה ע"ד הדרוש:

דהנה כתיב "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך". אשר פסוק זה מבאר האופן הנרצה בהתעסקות בפרנסה – שצריך להיות "יגיע כפיך" דוקא, ולא "יגיע ראשך". כלומר: ההתעסקות בעניני הפרנסה צריכה להיות רק בידי, "כפיך", ואילו הראש, היינו הכוחות הנעלים – צריכים להיות מונחים בתורה ועבודה. וכשעבודתו היא באופן כזה, אזי מובטחת ההצלחה – "אשריך וטוב לך".

ולכן, כאשר הלך יעקב לחרן ע"מ הקים בית ולהתעסק בענייני פרנסה וכו', הקיף את ראשו – שיהיה מונח רק בתורה ומצוות, ולא יהי' טרוד כלל בהעסק בעניני העולם.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"א עמ' 16)

יינה של תורה

“היתה מטתו שלמה”

הסברת ההוראות בעבודת ה' מפרטי הנהגתו ועבודתו של יעקב, אשר יש בדומה להם בכל אדם מישראל, מאחר וכל ישראל כלולים בנשמת יעקב

א. על יעקב אבינו איתא (ב"ר פ"ו, א), שנקרא "בחור שבאבות"; היינו שישנו שלימות מיוחדת ביעקב לגבי האבות אברהם ויצחק.

אחד מעניני השלימות דיעקב הוא, ש"היתה מטתו שלמה". דאילו גבי אברהם ויצחק איתא (פסחים נו, א) "אברהם יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו", היינו שאופן עבודתם ומדריגות הקדושה שלהם, לא נמשך לכל תולדותיהם; וזוהי השלימות דיעקב אבינו ע"ה, עליו נאמר ש"היתה מטתו שלמה" – שכל מדריגות הקדושה שלו, נמשכו לכל אחד ואחד מבניו.

וואף ראובן, ש"בלבל יצועי אביו", ועד שיש נתינת מקום לטעות שהי' בזה ענין של חטא ח"ו, וכדאיתא הלשון (שבת נה, ב) "כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה", היינו שהתורה כתבה את מעשה ראובן באופן שיכול ה"אומר" לומר, ש"ראובן חטא", ח"ו – והיינו לפי שלגבי מדריגת ראובן הי' בזה ענין של חסרון (חטא מלשון חסרון), וכמבואר כ"ז בכ"מ – מ"מ, גם בשעת הקלקול מצינו שנקרא "בכור יעקב", היינו שכל עניניו באו לו מיעקב; ויתירה מזו, שהוא "בכור יעקב", היינו שהי' לו יתרון משאר אחיו בשייכותו ליעקב, וכו'].

לקראת שבת

ט

ובזה מצינו שהי' יעקב כמו אדה"ר, כדאיתא (ב"מ פד, א. זהר ח"א לה, ב. ובכ"מ) "שופרי' דיעקב מעין שופרי' דאדם הראשון", היינו דיופיו ותפארתו דיעקב היתה מעין היופי וכו' דאדה"ר; שהביאור בזה, דכשם שאדה"ר כלל בקרבו את כל הדורות העתידין להיות [שלכן פעל החטא בכל הנשמות עד סוף כל הדורות; וכדאמרי' (שבת נה, ב. ב"ב יז, א), שהיו כמה צדיקים ש"מתו בעטיו של נחש", כלומר, רק משום שהיו כלולים באדה"ר בשעת החטא] – עד"ז ביעקב [ומרובה מדה טובה ממדת פורעניות (יומא עו, א)], הרי כל המעשים טובים שפעל ועשה יעקב אבינו ע"ה, נמשכים ובאים לכל אחד ואחד מיוצאי חלציו, "מטתו שלימה".

עפ"ז מובן, דכל מה שאירע ליעקב, שייך לכל אחד ואחד מישראל. כלומר: גם בשאר האבות (אברהם ויצחק) אמחז"ל "מעשה אבות סימן לבנים"; היינו, שסיפורי התורה אודות מעשי האבות מהווים הוראה ונתינת-כח לעבודת הבנים במשך כל הדורות [ובפרט שסיפורי התורה אינם סיפורי מעשיות בעלמא ח"ו, אלא "תורה" הוא מלשון "הוראה", כדאיתא בזהר הק' (ח"ג נג, ב)]; ומ"מ, עדיין אין זה מגיע למעלת יעקב אבינו ע"ה, שהיתה מטתו שלימה, היינו שכל הנשמות כלולים ביעקב (ע"ד אדה"ר) וכנ"ל, ולכן הרי בשעה שפעל ועשה יעקב אבינו את עבודתו – נפעלו ממילא כל דברים אלה בכל הנשמות, להיותם כלולים ביעקב; ולכן גם כפי שאח"כ נמשכת ויורדת כל נשמה ונשמה לעולם הזה – יש לה נתינת-כח מה"מעשה אבות" דיעקב ביתר שאת מאשר ה"מעשה אבות" דאברהם ויצחק.

ב. מעתה יש להתבונן בכל פרטי המאורעות שמספרת התורה אודות יעקב אבינו, ולהבין איך כולם קיימים בעבודת כל אחד ואחד מישראל:

בפרשתנו מסופר (א) על יציאתו של יעקב מארץ ישראל (באר שבע) לחרן, אל לבן (ב) שעם תחלת הליכתו מארץ ישראל, אירע לו מיד "ויפגע במקום וגו'"; (ג) אח"כ מסופר על ביאתו ללבן, ועבודתו אצל לבן עשרים שנה, שם נשא את האמהות והעמיד את השבטים; (ד) שיבתו של יעקב מחרן לארץ ישראל, ואיך שעם חזרתו "ויפגעו בו מלאכי האלקים".

והנה כל פרטי המאורעות האלה, הם הוראה, וישנם אצל כל ישראל:

על יעקב אבינו נאמר "ויעקב איש תם יושב אהלים", אהלי שם ועבר. ומ"מ מספרת התורה "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" – שההוראה מזה לכל אחד ואחד, שלא די לו להיות "יושב אוהלים"; אלא מוטל עליו להביא את הלימוד לידי מעשה – ולצורך זה עליו לצאת מ"ארץ ישראל", אהלי שם ועבר, ומשם לילך ל"חרן", "חרון אף של מקום בעולם" (רש"י ס"פ נח. וראה זהר ח"א קמו, א), כלומר – אל הלהט והחיות ("קאך") של העולם, ושם – להתעסק עם "לבן הארמי" ולהוציא ממנו את ניצוצי הקדושה הנמצאים אצלו, וכו'.

ועל זה מסופר שעם תחלת יציאתו של יעקב לחרן – "ויפגע במקום גו'", שאז ניתנה לו כח מלמעלה לקיים שליחותו ולהצליח בזה, ועד"ז בכאו"א שנמשכת לו "אתערותא דלעילא" לעבוד עבודתו בעולם ולהצליח בשליחותו.

לקראת שבת

וכאשר הולך ומקיים שליחותו זאת, הנה גם ירידתו לחרן אינה ירידה אמיתית, אלא אדרבה – "ויפרוץ האיש מאוד מאוד", שיש הצלחה גדולה הן בגשמיות והן ברוחניות, ועד שמעמיד שם שבטי י"ה ודוקא שם זוכה שתהי' "מטתו שלימה".

ויתירה מזו – שכאשר בא אח"כ לחזור לארץ ישראל, הרי אז – כפי שהתורה מספרת על יעקב – "ויפגעו בו מלאכי אלקים".

ומדייק בזהר (ח"א קס"ה, א) שבתחלה כאשר יצא יעקב ללכת לחרן, טרם עבד עבודתו בחרן והעמיד את השבטים, הנה אף שכבר למד תורה הרבה בבית עבר – מ"מ נאמר אז "ויפגע במקום", שיעקב הי' צריך לילך אל ה"מקום" של גילוי השכינה, ואף גם זאת "נגלו אליו האלקים" בחלום בלבד; אמנם אח"כ, כאשר קיים שליחותו בחרן והעמיד שם את השבטים וכו' ובא לחזור לארץ ישראל, הנה אז כתיב "ויפגעו בו מלאכי האלקים", ש"המלאכי אלקים" והקב"ה בעצמו כביכול – באו לקראת יעקב והתגלו אליו, וגם זכה אז לגילוי שכינה בהקיץ ולא בחלום.

וזוהי הוראת התורה לכאור"א מבני ישראל:

כל זמן שהוא בארץ ישראל, הוא מסוגר בעניני הקדושה הפרטיים שלו, ומתעסק עם עצמו בלבד – הנה ככל שתגדל מעלתו, אינו יכול להגיע למדריגה ולרוממות שמגיע אליו ע"י הליכתו ל"חרן", לפעול בעולם, לקרב יהודים ולעשות יהודים.

ומיד כאשר יהודי יוצא מארץ ישראל כדי לפעול בעולם, עם יהודים נוספים, נותנים לו כח מלמעלה – שזהו "ויפגע במקום" – כדי שיוכל למלא את שליחותו. ולאחרי שממלא את שליחותו, אזי ממשיך ע"י עבודתו אור נעלה יותר – האתערותא דלעילא הנעלית שבאה לאחרי האתערותא דלתתא – "ויפגעו בו מלאכי אלקים".

"וַיִּתֶּן לּוֹ אֶת־רַחֵל בְּתוּ, לוֹ לְאִשָּׁה"

(פרשתנו כט, כח)

צריך להבין הלא קיימו האבות את כל התורה עד שלא ניתנה, ואיך יעקב נשא את רחל והלא עבר על הלאו של "ואשה אל אחותה לא תקח"?

והנה על שאלה זו ישנם כמה תי'. אמנם מזה שרש"י שמפרש "פשוטו של מקרא" לא מביא שאלה זו, מובן שע"פ פשוטו של מקרא שאלה זו לא קשה ועד שאין צורך להזכירה.

ויש לבאר בזה דהנה בטעם האיסור של "ואשה אל אחותה לא תקח" אומר הכתוב "לצרור" שע"ז הם נעשות שונאות זו לזו. והיות שבנדוד מסרה רחל הסימנים ללאה, לכן ע"פ פשוטו של מקרא לא היה שייך כאן האיסור.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ה עמ' 541)

חידושי סוגיות

בגדר חיוב פועל לעבוד בכח

יביא מה ששינה אדה"ז מן הרמב"ם בסדר הדינים; ידייק בלשונות אדה"ז והרמב"ם; יסיק דהרמב"ם נתכוין לחדש שחיוב פועל לעבוד בכל כוחו הוא מתביעת בעה"ב עליו; יבאר דבזה הוסיף אדה"ז לומר דהוא מדין אחד עם החיוב לעבוד בכח, דשניהם הם מהיות הפועל קנוי לבעה"ב

"כי בכל כחי עבדתי את אביכך"

(פרשתנו לא, ו)

א.

שינוי אדה"ז מן הרמב"ם באיסור פועל להחליש עצמו קודם מלאכתו

בדיני שכירות מציינו איסור מחודש, מלבד מה שהזהירה תורה על בעל הבית מלעכב שכר הפועל, וז"ל הרמב"ם בהל' שכירות (פי"ג ה"ז): כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר העני, כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן. . . וכן חייב לעבוד בכל כוחו, שהרי יעקב הצדיק אמר (פרשתנו לא, ו) "כי בכל כחי עבדתי את אביכך" כו'.

והנה, הלכה זו הביאה גם כ"ק אדמו"ר הזקן בשולחנו (חור"מ הל' שאלה ושכירות וחסומה ס"כ), אלא ששינה בזה מן הרמב"ם, דהרמב"ם הביא כבר בהלכה שקודם לזה, דאיכא איסור על הפועל להעביד א"ע יתר על המידה (קודם שבא לעבוד אצל בעה"ב זה), כיון שע"ז

יחלש כוחו ולא יוכל לעבוד כראוי ונמצא גזול את בעה"ב, אמנם אדה"ז הביא דין זה רק בהמשך להאיסור האמור, ולבד מזה גם שינה בכמה לשונות מן הרמב"ם (כדלהלן), וז"ל שם: "וכדרך שבעל הבית מוזהר שלא לגזול שכר העני ולא לאחרו, כך העני מוזהר שלא יבטל מלאכת בעה"ב ויבטל מעט מכאן ומעט כאן ומוציא כל היום במרמה, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן. לפיכך אין הפועל רשאי לעשות מלאכה בלילה ולהשכיר עצמו ביום, וכן אין האדם רשאי לעשות מלאכה בבהמתו בלילה² ולהשכירה ביום, ואין הפועל רשאי להרעוב ולסגף עצמו³ שהרי מחליש כחו ולא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח".

היינו דאיכא בזה שינוי עיקרי מן הרמב"ם⁴, דהרמב"ם הזכיר איסור זה עוד קודם שהביא עיקר האיסור גזילת הפועל מבעה"ב (וכ"ה בטושו"ע ולבוש (ח"מ סו"ס שלז), שהביאו הדינים כסדר שהביאם הרמב"ם), ונראה דס"ל שאינו מכלל זה אלא הוא איסור בפ"ע, משא"כ אדה"ז הביאו בהמשך להאיסור, דכיון שאסור לגזול "לפיכך כו", היינו דמשמע ל"י שהוא מגדר האיסור הזה עצמו.

[ובפשטות ה"י נראה, שאף להרמב"ם הוא מגדר אחד, ורק שהקדימו לאיסור גזילה בשעת מלאכה, כיון שהוא קודם לו בזמן, דמיירי קודם שבא פועל אצל בעה"ב (וזהו מכללות החילוק בין סגנון הרמב"ם ואדה"ז, דהרמב"ם כתב ספרו רק על מנת להודיע "המעשה אשר יעשו", ולזה לא הביא כלל בהלכותיו טעמי הדינים וגדריהן כו', ועד"ז הוא דרך המחבר בשולחנו, וזהו שכאן הביאו ההלכות כסדר זמן קיומם בפועל, משא"כ אדה"ז שכלל בחיבורו "הלכות בטעמיהן"⁵ (כמ"ש ב"הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל"), ולכך סידר דין זה ע"פ גדרו, והביאו רק אחר שהגדיר איסור גזילת הפועל, דמזה נסתעף איסור אחר מה שאסור לו להחליש עצמו קודם עבודתו).

ועוד אפ"ל, דכיון שאיסור זה הוא מכלל "מרמה" שיכול הפועל לעשות לבעה"ב שלא בשעת מלאכה, הקדימו הרמב"ם והביאו מיד בהמשך להלכות שלפנ"ז⁶ בדבר ה"מרמה"

כתבוספתא שם. אבל בירושלמי שם ליתא תיבות אלו.

(4) השינוי שברמב"ם מתחיל ההלכה "כדרך", ובשו"ע אדה"ז "וכדרך" – יש לומר, כי בשו"ע אדה"ז בא בהמשך להלכות הסמוכות לפנ"ז (באותו הסימן) שבהן מדובר על האזהרה "שלא לגזול שכר העני ולא לאחרו"; משא"כ ברמב"ם כתב עד"ז לא בפרק זה, כ"א לפנ"ז – בפ"א שם, ותחלת ההלכה (ה"ז) "כדרך שמוזהר" – באה כסיום כל הלכות שכירות.

(5) ראה קו"א בשו"ע אדה"ז הל' ת"ת רפ"ב.

(6) וזה גופא בא בהמשך לתחלת ההלכה "רשאי בעל הפרה להרעוב פרתו ולסגפה כדי שתאכל

(1) ומקורם בתוספתא ב"מ פ"ח, ב: ירושלמי דמאי פ"ז ה"ג – כנסמן במ"מ והגה"מ לרמב"ם שם.

(2) ברמב"ם שם (ה"ו) "או לרוש בפרתו ערבית ולהשכירה שחרית" – ועד"ז הוא בסמ"ג דלקמן הערה 11 (ובתוספתא שבהערה 1 "לחרוש" וכ"ה ברי"ף ב"מ פ"ז (פט, א) וברא"ש שם ס"ג).
ובירושלמי (שבהערה 1) "לא יחרוש אדם בפרתו בלילה וישכירנו ביום". ולכאורה הוי שינוי בדין, אם האיסור הוא דוקא כשעובר בלילה או רק בערבית – ראה חסדי דוד לתוספתא שם.

(3) ברמב"ם שם מוסיף: ומאכיל מזונותיו לבניו. ועד"ז הוא בטושו"ע שלקמן בפנים. והוא

לקראת שבת

יג

שהתירו לפועל שלא בשעת מלאכתו – "ורשאיין פועליין לטבול⁸ פתן בציר כו", ע"מ להדגיש דאעפ"כ אסרוהו מלהעביד א"ע יתר על המידה, וכפי שנרמז בלשון הרמב"ם דהוא בהמשך אחד – "אבל אין הפועל רשאי כו"⁹.

אמנם עדיין אי"ז ביאור מספיק¹⁰, ויותר נראה שאיפלוגו כאן אף בגדר האיסור, דהא כאמור הרמב"ם הזכירו קודם שדיבר כלל מענין גזילת הפועל, ורק בהלכה שלאח"ז מתחיל בזה בסגנון מחודש – "כדרך שמוזהר בעה"ב כו' כך מוזהר העני כו" – משמע דע"ע לא דיבר מזה האיסור כלל].

אכן, הסמ"ג (מ"ע סוף מצוה צא¹¹) כתב להדיא דהאיסור שאסרו על הפועל להחליש עצמו מקודם, הוא מכלל האיסור דמחוייב לעבוד בכל כוחו ולא לגזול את בעה"ב כו', והיינו כדרך אדה"ז דהוה מגדר אחד. ועדיין יל"ע טובא בזה, במאי קמפלגי אי נימא דהוא שם אחד או שהם ב' איסורים נפרדים.

ב.

דייק בשינויי הלשונות דאדה"ז, ויקדים כמה דיוקים בדברי הרמב"ם

והנה, לבר משינוי זה, יש לדייק קצת מה ששינה אדה"ז בכמה לשונות מן הרמב"ם, חדא, שהשמיט¹² התיבות שכ' הרמב"ם בדבר האיסור להחליש עצמו מקודם – "מפני

שרהב מן הדייש ורשאי השוכר להאכילה פקיעי עמיר כו", שהוא בהמשך והסיום דהפרק שבו מדובר בדיני לא תחסום שור בדישו.

8) כ"ה בגמ' שם. רא"ש שם. טרשו"ע (ושו"ע אדה"ז) שם. אבל בתוספתא שם "לאכול".

9) ולהעיר שבתוספתא שם באים בהלכה א', אבל בסדר הפוך – מתחיל בהאיסור "אין הפועל רשאי כו", ואח"כ – "ורשאיין פועליין לאכול פתן בציר כדי שיאכלו כו".

10) אבל אפ"ל כן בנוגע לשו"ע המחבר, שאינו מתחיל בהלכה "כדרך שמוזהר בעה"ב כו" כברמב"ם. ובפרט ששו"ע המחבר עיקרו הוא מעשה הדינים, ולא כברמב"ם שבעיקר הוא (גם) ספר ידיעות ההלכות – ראה לקו"ש חט"ו ע' 374. ועוד.

11) ושם: גרסינן בירושלמי דמס' דמאי ובתוספתא דב"מ אין הפועל כו' (ומסיים) מפני גזל מלאכתו של בעל הבית שהרי יכשל כחו ויתחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח והרי יעקב אבינו אמר כי בכל כחי עבדתי וגו'.

12) וגם בתחילת הסעיף כותב "שלא יבטל

הרבה מן הדייש ורשאי השוכר להאכילה פקיעי עמיר כו", שהוא בהמשך והסיום דהפרק שבו מדובר בדיני לא תחסום שור בדישו.

משא"כ בשו"ע אדה"ז בא סעיף זה בהמשך לפרטי דיני לא תלין כו' של פועל (וכיו"ב); ודיני לא תחסום, וכן הדינים שהפועל אוכל בשעת מלאכתו – כתב לאח"ז (סכ"ב ואילך).

ובשו"ע המחבר דינים אלו בנוגע לפועל הם הסיום דסימן (שלז) "דין אכילת פועל בשעת מלאכה ממה אוכל ומתי אוכל", והסימן שלאח"ז (שלח) – "דין אכילת בהמה בשעת מלאכה ואיסור חסימתה", והסימן שלאח"ז (שלט) – "לתת שכר אדם ובהמה וכלים בזמנו ומתי זמנו". ואכ"מ.

7) כן הוא בדפוסים שלפנינו ברמב"ם ובתוספתא שם. ב"מ פט, סע"א (רי"ף שם. רא"ש שם ס"ג). אבל בשו"ע אדה"ז (שם סכ"ד) הפועל רשאי לטבול פתו (וכבטשו"ע שם סט"ו). ועד"ז הוא השינוי (בין לשון יחיד ול' רבים) בהבא לפני"ז ברמב"ם: ברמב"ם שם "ורשאי בעה"ב להשקות פועלים" (וכן בשאר מקומות הנ"ל) ובשו"ע אדה"ז

לקראת שבת

גזל מלאכתו של בעה"ב¹³, ותו, דהרמב"ם כתב בטעם הדבר – "שהרי תשש כחו ותחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח", ואדה"ז שינה בזה וכ' "שהרי מחליש כחו ולא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח"¹⁴.

יש לבאר בכל זה בהקדם איזה דיוקים בדברי הרמב"ם, דבסיום דבריו גבי יעקב אבינו ע"ה, הוסיף עוד ד"לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה, שנאמר (פרשתנו ל, מג) ויפרץ האיש מאד מאד", וזה דבר פלא שיוסיף הרמב"ם בהלכותיו מדברי אגדה מה שאין בו שום נפקותא לדינא (ובודאי לא עשה זה אך כדי לסיים הל' שכירות ב"דבר טוב", שהא מצינו בכמה הלכות שלא הקפיד ע"ז¹⁵, ומוכח דבמקומות שהביא מן האגדות הוא משום שנוגע לגדרי הדין וכיו"ב, ומלבד זה מוכח בנדו"ד שיש בזה לימוד, דבטושו"ע שם הובאה ג"כ אגדה זו, ושם אינו בסיום ההלכות, ובשו"ע אדה"ז הביאו באמצע הסעיף הנ"ל), ואדרבה – בזה רק הקשה הרמב"ם על דברי עצמו¹⁶ מ"ש מקודם שהוא חייב לנהוג כיעקב, דהא ממה שיעקב קיבל ע"ז שכר מיוחד מן שמיא מוכח דהי' בזה הנהגה שהיא לפני משורת הדין.

וגם יש לדייק בלשונו גבי הראי' שהביא מיעקב, שכ' "שהרי יעקב הצדיק אמר כו'", דאינו בל' הרגיל, ובכ"מ כותב "שנאמר" וכיו"ב. וגם מה שבחר בהתואר ד"צדיק" גבי יעקב¹⁷, ולא בתואר הרגיל¹⁸ "יעקב אבינו"¹⁹, ומה גם שבזה לכאורה הדגיש בהיפוך, דהי' צדיק הנוהג גם במה שאינו מחוייב מן הדין. וכמשי"ת להלן דבזה הגדיר הרמב"ם כמה גדרות בדין זה.

17 ולהעיר, שבטור שם – אף שמקדים "כתב הרמב"ם כו'" – מעתיק הל' "שכן יעקב אמר כו'" (ומשמית "הצדיק").

18 ראה לדוגמא – הל' יסוה"ת פ"א ה"ט–י (בנוגע למשה): פ"ו ה"ט (אברהם): פ"ז ה"ג (יעקב): שם ה"ו, פ"ח פ"ט ה"א וה', פ"י ה"א וה' (משה): הל' ע"ז פ"א סה"ב ואילך (אברהם, יעקב ומשה). ועוד.

19 וכ"ה הלשון בסמ"ג שם. לבוש שם. ולהעיר מרמב"ם סוף הל' מילה "בוא וראה כמה חמורה מילה שלא נתלה למשה רבינו עלי" – ומשנה מלשון המשנה (גדרים לא, ב) "למשה הצדיק". וראה לקו"ש חכ"ע ע' 58 הערה 40.

מלאכת בעה"ב", ומשנה מלשון הרמב"ם שם "שלא יגזול מלאכת בעה"ב". אבל להעיר, שגם בטור שם, אף שמקדים "כתב הרמב"ם", כי "שלא יבטל כו'".

13 וכ"ה בתוספתא שם. ובירושלמי שם "מפני שהוא ממצט מלאכתו של בעה"ב". ובטושו"ע (ולבוש) שם (סי"ט) "מפני ביטול מלאכתו של בעה"ב".

14 ועד"ז הוא בטושו"ע שם (ולבוש) שם: שהרי מחליש כחו שלא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח".

15 ויתירה מזו: שאפילו בסיום ה"י"ד) ספרים אין הרמב"ם מקפיד לסיים דוקא דבר טוב (ראה סיום ספר נשים). אבל שם רק תיבה האחרונה אינו דבר טוב – ראה שיחת ש"פ מקץ תשרי"מ ע"ד הסיום דס' נשים וס' טהרה ברמב"ם).

16 ובמילא בהעתקתו בשו"ע אדה"ז שם.

(א) שם פ"ה ה"י "יוסף הצדיק" – אבל שם מובן הטעם.

[ובפשטות ה' נראה, דבזה הדגיש שדין זה אינו נלמד מהתם, דהא אין למדין מקודם מתן תורה²⁰, אלא הוא רק כעין אסמכתא או גילוי מלתא וכיו"ב על חשיבות עבודת הפועל לבעה"ב, אבל זהו דוחק ביותר, דמצינו בפירוש שהביא הרמב"ם מה שלמדו מקודם מ"ת, וכמו מה שלמדו מהכתוב דפרשתנו (כט, כז21) – "אפילו בחולו של מועד אין נושאים נשים . לפי שאין מערבין שמחה בשמחה, שנאמר מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זה" (הל' אישות פ"י ה"ד22), וכבר האריכו במפרשים²⁰ במה שאינו בסתירה להא דאין למדין מקודם מ"ת, וכ"ש בנדר"ד דלא מיירי בדין פרטי, אלא בכללות דרך הנהגת הפועל שנהגו בין בני אדם, דפשיטא דאיכא למילף²³ אף מקודם מ"ת²⁴. ועוד זאת דמצינו אף בענין זה גופא, דילפינן בגמרא (ב"מ זג, ב) מעבדות יעקב לדיני שומרים – "עד מתי שומר שכר חייב לשמור, עד כדי הייתי ביום אכלני חורב וקרח כלילה" (פרשתנו לא, מ25)].

ג.

יבאר דלהרמב"ם חיוב הפועל לעבוד בכל כחו הוא חיוב ממוני לבעה"ב

ויובן כ"ז, בהקדם גדר החיוב ד"לעבוד בכל כוחו", דהי' אפשר לומר בזה שאינו ממש מכלל איסור גזילה מבעה"ב, דהא מיירי במי שעובד בכל הזמן שנתחייב לבעה"ב ובכח (שכבר בהלכה שלפנ"ז הביא האיסור דלהחליש א"ע, כיון שמחוייב לעבוד בכח), ורק שאינו עובד בכל כחו, דאין לבעה"ב שום תביעת ממון עליו, ורק שאעפ"כ הוא דרישת התורה מן הפועל שיעבוד בכל כוחו, אף שאינו ממה שיכול בעה"ב לחייבו. ולשולל סברא זו הביא הרמב"ם דין זה בהמשך לכללות האיסור דגזילה מבעה"ב, "וכן חייב לעבוד בכל כחו", ללמדך דהוא מגדר אחד, ומי שאינו עובד בכל כחו ה"ה כמי שאינו עובד בכל זמן המלאכה, ואף חיוב זה הוא ממה שמחוייב לבעה"ב.

ורק לראי' על ענין זה גופא (דגדר חיוב העבודה בכח, הוא מחיובי הפועל לבעה"ב) הביא מהא דמצינו ביעקב, דההוכחה שבזה אינה רק ממה שאמר יעקב "כי בכל כחי עבדתי את אביכן" (ואדרבה, בזה עדיין אינו מוכח שהי' מחוייב, דאפ"ל שאמר כן ע"מ להדגיש²⁶

לחלק: לימודים שהם בתורת גילוי מילתא. וראה לקו"ש ח"א פרשתנו (ע' 65 ואילך) ע"ד הלימוד דאין מערבין שמחה בשמחה דלמדין מפרשתנו.

24) להעיר מדברי הרמב"ן עה"ת (וישלח לד, יג): ועל דעתי הדינין שמנו לבני נח כו' מצות שלהם . . . בדיני גניבה ואונאה ועושיק ושכר שכיר ודיני השומרים כו' ודיני מקח וממכר. והיינו שתוכן הדינים דפ' משפטים ה"ז בכלל ז' מצות ב"נ. 25) וראה שאילתות פרשתנו שאילתא כ.

26) וכמ"ש המאירי ב"מ שם (לדעת רבה) – גבי הפסוק "הייתי ביום אכלני חורב גוי".

20) ראה שד"ח כללים מערכת האל"ף כלל שכא. פאת השדה כללים מערכת אל"ף סקל"ה סק"י. אנציקלופדי' תלמודית ערך אין למדין מקודם מ"ת. וש"נ.

21) וראה פרש"י שם – מירושלמי. וברמב"ן שם.

22) מירושלמי מו"ק פ"א ה"ז.

23) מהאופנים שאפשר ללמוד מקודם מ"ת (ראה בהנסמן בהערה הנ"ל): אופני קיום המצוה: דבר שיש בו טעם וסברא: במקום שאין סברא

לקראת שבת

שהנהגה זו קיים לפנים מן השורה²⁷), אלא מהמשך דברי הרמב"ם, מה שעיי"ז "נטל שכר זאת כו' ויפרוץ כו'", פירוש דאין הכוונה בזה לשכר מן שמיא שקיבל על מעשיו, כ"א שאף על ענין זה (שעבד בכל כחו) קיבל משכורתו²⁸ כמו שהבטיח לבן ("נקבה שכרך") להרבות על ענין כו', ונתקיים בו "יפרוץ גו'" (אף שלבן עצמו נתכוין מתחילה לרמותו וכו').

ולזה נקט בלשון "שהרי כו'" (ולא "שנאמר"), דהא לא נתכוין לומר שדין זה נלמד מהתם, ורק הוכיח בגדר הדין שחיוב זה הוא מחיובי פועל לבעה"ב, וראי' זו אינה כלל מהכתוב שהביא, אלא מהמשך דבריו מה שקיבל ע"ז שכר. והדגיש זה אף במה דנקט התואר "צדיק", דכבר הדגיש בריש הל' דעות תואר זה גבי מי שמקיים החיובים שהם מן הדין, והביא שם (פ"א ה"ד) גבי מי שנוהג ב"דרך ישרה היא מדה בינונית"²⁹, דנק' בל' הכתוב "צדיק"³⁰ (ומי שהוא "מדקדק על עצמו ביותר" ונוהג "לפנים משורת הדין" נק' "חסיד" (שם ה"ה)), ולכך נקט תואר זה הכא, לומר שדבר זה שקיים יעקב הי' ממה שמחוייב מן הדין (כדמוכח ממה שנכלל במשכורתו, כנ"ל), ולא הי' בזה הנהגה שהיא מיוחדת רק ל"אבות" וכיו"ב³¹, דהא הוא חיוב כלפי בעה"ב.

ד.

יחדש דבהא גופא שינה ארה"ז, לומר דהוא דין אחד ממש עם חיוב מלאכה בכח

אמנם, בחידוש זה גופא יש לחקור, אי נימא דהוא חיוב נוסף כלפי בעה"ב, היינו דמלבד מה שמחוייב אליו לעשות המלאכה בכח הראוי, דבלא זה ליכא כאן שם מלאכה כלל, ישנו חיוב אחד שמחוייב אליו – לעבוד בכל כחו. או שנאמר, דהוי ממש דין אחד, ובמה

27 וראה גם מדרש הגדול פרשתנו לא, לט. פי' ר"א בן הרמב"ם שם. ועוד.

28 וכמ"ש הרמב"ם בפיה"מ ריש פאה, שזהו החילוק בין ה"מצות המיוחדות לאדם בנפשו במה שיש בינו ובין הקב"ה", שבזה "תחשב לו לצדקה ויגמלהו הקב"ה עלי' לעוה"ב", וה"מצות התלויות בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם (בין אדם לחבירו)" "שתחשב לו לצדקה לעוה"ב לפי שעשה המצוה וימצא טובה בעוה"ז בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם כי כשינהג מנהג הזה ינהגו אחרים כמנהגו יקבל כמו כן שכר מהענין ההוא". אלא שבנדו"ד "נטל שכר זאת" לא מלבן הארמי באופן ישר.

29 אף שהוא עצמו מתארו (שם ובה"ה) "חכם" ושהיא "מדת חכמה".

30 וראה שם הי' "כך למדו בפירוש מצוה זו

מה הוא נקרא חנון כו' צדיק וישר כו'".

31 אין לזה סתירה מהמבואר בלקו"ש חכ"ה ע' 58 (כנ"ל הערה 19) בהטעם דשינה הרמב"ם בסוף הל' מילה מלשון צדיק שבמשנה להדגיש שהוא דבר הנוגע לא רק למשה הצדיק, כי בהל' דיעות מדובר (בצדיק חכם וחסיד) בדיעות ומדות הנוגעות ביחס בין אדם לחבירו, ועד"ז הוא בנדו"ד, ואין זה שייך (כ"כ) להמדובר בהל' מילה מצוה שבין אדם למקום שבזה אפ"ל שהכוונה לצדיק ממש (ועד' הלשון "צדיק" "צדיקים" בהל' תשובה פי' ה"ד. פי' ה"ד. פי' ה"א וב'). ובפרט דבא לומר החומרא דמצות מילה "כמה חמורה מילה שלא נתלה כו' עברו אפילו שעה אחת כו'", אין מקום לכתוב ל' צדיק כי אפשר לבעל דין לחלוק שרק לצדיק כפשוטו לא נתלה אפילו שעה אחת (ולא למי שהנהגה שלו ישרה, או צדיק בדינו ככרפ"ג דהל' תשובה שם).

שמחוייב לבעה"ב לעבוד בכח וכו', נכלל כבר הא דמחוייב ג"כ לעבוד "בכל כחו".

ובזה הוא החילוק בין שיטת הרמב"ם לאדה"ז בזה, דהרמב"ם שהביא ההלכה דאסור להחליש עצמו, בהלכה בפ"ע מקודם שהביא כללות איסור גזילה מבעה"ב, הדגיש בזה דהם ב' חיובים נפרדים שמחוייב לבעה"ב, ובתחילה הביא מה שאסור לו להחליש א"ע קודם מלאכתו, דהוא מה שמחוייב לעבוד בכח, ולאח"ז הוסיף חיוב האחר שכיון שאסור עליו לגזול מבעה"ב מאומה כו' (שלכן חייב לעבוד בכל זמן מלאכתו), מחוייב ג"כ לעבוד בכל כחו. ובסברת החילוק בין ב' הדינים נ"ל, דהחיוב הראשון הוא בהחפצא דהמלאכה עצמה, שבלא שיעבוד בכח אין ע"ז שם מלאכה כלל, משא"כ החיוב לעבוד בכל כחו, הוא ממה שבחיובי גברא בין הפועל לבעה"ב, שבעה"ב יכול לתבוע ממנו הנהגה זו להיותו קנוי³² אלין³³.

משא"כ אדה"ז ס"ל דהם חיוב אחד, וליכא חילוק בין הגברא להחפצא, דב' החיובים הם ע"מ שיהי' כאן שם דמלאכת בעה"ב, וע"מ שיחול שם זה אינו מספיק מה שיעבוד בכח לבד, דבלא שהוא בכל כחו עדיין ליכא ע"ז שם "מלאכת בעה"ב" כלל. ולכך הביא אדה"ז ב' הדינים בחדא מחתא, לאחרי שהקדים איסור גזילה מבעה"ב, ללמדך דב' חיובים אלו (לעבוד בכח, ולעבוד בכל כחו) גזילה אחת הם מבעה"ב, ובלעדס ליכא שם "מלאכת בעה"ב" ע"ז. היינו, דלאדה"ז אף החיוב הראשון מה שצריך לעבוד בכח, אינו רק חיוב על החפצא, להיות כאן שם מלאכה, אלא הוא ג"כ מחיובי הגברא הבאים מחמת היות הפועל קנוי לבעה"ב³⁴, ולכך אין לחלקו מן החיוב השני דלעבוד בכל כחו.

על ברכה רביעית כו" – דלכאורה ה"ז גזילה! (ב) ההקדמה "כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו כך העני כו" – למאי נפק"מ? – כי הדיוק בזה הוא (לא רק ש"לא יגזול כו", כ"א גם) "ולא יעכבנו", שאין בזה גזל (שהרי משלמו אח"כ), ומ"מ ה"ז (כעין) גזל העני מפני שהוא משועבד אליו לשלמו תיכף (ו"כך העני" – גופו קנוי לבעה"ב לדקדק בזמנו ולעבוד בכל כחו גם כשאין הפסד לבעה"ב).

(34) ראה שו"ע אדה"ז ה' שאלה ושכירות וחסימה סכ"א (מרמב"ם ה' שכירות פ"ט ה"ד. שו"ע חו"מ סשל"ג ס"ג): פועל העובד לבעה"ב בין בשכירות לזמן בין בקבלנות אפי' כבר קיבל כל שכרו יכול לחזור בו באמצע פעולתו כו' שנאמר כי לי בנ"י עבדים עבדי הם ולא עבדים לאבדים (ומוסיף על לשון הרמב"ם ומפרש) "שיעבדו

(32) ראה ריטב"א ב"מ (י, א וברפ"ו שם). ועוד. וכ"ה דעת הרמב"ם (ה' מכירה פי"ג הט"ו – ראה בכ"ז מחנה אפרים ה' שכירות פועלים ס"א–ב וס"ו (וע"ש סוס"א, דמהרמב"ם הנ"ל נראה דכל פועל גופו קנוי – לא רק כאשר נשכר לבעה"ב לכל מלאכה)).

(33) ואולי י"ל, דבהלכה זו מדובר אפי' כאשר לא יחסר בגוף המלאכה (לבעה"ב) כשלא ידקדק בזמן ולא יעבוד בכל כחו^א [ולדוגמא – פועל בעל כח גדול, שגם אם לא יעבוד בכל כחו (או לא ידקדק בזמנו) יוכל להשלים המלאכה הקצובה ליום זה. וכיו"ב] – ומ"מ חייב לדקדק בזמנו ולעבוד בכל כחו מחמת התחייבות הפועל לבעה"ב שגופו קנוי לו.

ועפ"ז מתורץ ג"כ: (א) למה הוזקק לראי' שאין לבטל "מעט בכאן ומעט בכאן" מהא ש"הקפידו

(א) משא"כ בהלכה זו, שע"ז ש"לא יעשה מלאכה בכח" חסר בגוף המלאכה ויש הפסד לבעה"ב ממלאכה זו.

לקראת שבת

וזוהו ששינה מן הרמב"ם בלשונותיו, דהרמב"ם כתב בביאור הדין הראשון שלא יחליש עצמו, דהוי "מפני גזל מלאכתו של בעה"ב", דהוא סבר שטעם חיוב זה דלעבוד בכח, הוא מחמת שבלא זה אין כאן שם "מלאכה", ולזה מי שמחליש עצמו אינו ראוי כלל להיות פועל, כיון שאין שייך שתצא ממנו "מלאכה", וא"כ כבר בהיותו במצב זה ומשכיר עצמו לבעה"ב, ה"ה גוזל את בעה"ב. משא"כ אדה"ז השמיט זה, כיון שלשיתו לא זהו טעם החיוב דעבודה בכח, כ"א הוא מהא דקנוי הפועל לבעה"ב, וא"כ המחליש א"ע הוא רק גרם, דרק כשיתחיל לעבוד לאח"ז תהי' גזילתו, דלא יוכל למלאות חיובו לבעה"ב מה שיהי' מחוייב מצד היותו קנוי לו עתה ע"י שמשכיר א"ע עתה³⁵.

ולכך שינה ג"כ מן הרמב"ם, במה דהרמב"ם כתב ש"לא יעשה מלאכה בכח", והוא כ' ד"לא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח", היינו דהוא גרם, מה שאח"כ לא יוכל לעשות, אף שיהי' מחוייב אז להיותו עסוק ב"מלאכת בעה"ב" שהוא קנוי לו.

ובזה מיושב עוד שינוי, בסיום ל' הרמב"ם מה שיעקב "נטל שכר זאת כו'", דאדה"ז השמיט תיבת "זאת" וכ' "נטל שכרו"³⁶, ולהנ"ל הוא מחוור ביותר, דהא מיירי בהחיוב ד"בכל כחו", ולהרמב"ם הוא חיוב שני, ולכך הדגישו בפ"ע ("נטל שכר זאת"), דאף על זאת נוטל שכר מבעה"ב (וכנ"ל בארוכה, דבזה הדגיש שהפועל מחוייב בזה לבעה"ב), אמנם לאדה"ז השכר שקיבל ע"ז הוא הוא שכר עבודתו, ואין בזה תוספת אחרת על משכורת מלאכתו בכלל, דכנ"ל כל החיובים שנמנו כאן הם משם אחד, ושכר עבודתו הרגיל ("שכרו") הוא אף על מה שעובד בכל כחו.

"שהרי תשש כחו (ותחלש דעתו)", שלכן כשעושה פעולות אלו אינו בגדר פועל העובד ובמילא הרי"ז בגדר "גזל מלאכתו של בעה"ב" גם לפני זמן המלאכה בפועל;

משא"כ אדה"ז, דס"ל שאינו איסור בפ"ע (כ"א רק מסובב מהחיוב "לעבוד בכל כחו") וכשעושה מלאכה בלילה כו' הוא רק גרם כו' – מדגיש פעולת האדם: שהרי מחליש כחו (וגורם ש)לא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח.

(36) בטור "נטל שכר בעוה"ז על כן", ובשו"ע "נטל שכרו בעוה"ז" – ובשניהם בהשמטת "אף". ובלבוש "וזכה ונטל שכרו בעוה"ז ובעוה"ב".

שלא ברצונם מחמת שכבר נשכרו". והיינו שבזה מתבטא "לא עבדים לעבדים". אבל "גופו קנוי" למלאכתם (מהנהגות מרדכי ב"מ פרק האומנין, רמ"א שם): ולכן יש מי שאומר שאין לפועל או מלמד כו' להשכיר עצמו כו' יותר מג' שנים כו' ביותר מג' שנים יצא מכלל שכיר ונכנס בכלל עבד והתורה אמרה כי לי בנ"י עבדים כו'). וראה מחנה אפרים שם.

(35) ואולי יש לומר, שזהו גם טעם השינוי בשו"ע אדה"ז "שהרי מחליש כחו" (כבטושו"ע שם), וברמב"ם "שהרי תשש כחו ותחלש דעתו": הרמב"ם, דס"ל דהוי דין ואיסור בפ"ע, מדגיש בלשונו (לא פעולת האדם, כ"א) הנפעל כבר אז –

דרכי החסידות

אגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרריי"צ
מליובאוויטש נ"ע בענייני עבודת השי"ת

שליבות בסולם התפילה

"סולם התפלה שעומד בארץ וראשו מגיע בשמים, הרי הכוונה בענין החיבור היא להעלות את הדברים הארציים לשמים ולהוריד את הדברים השמימיים לארץ"

"ויחלם והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה"
(פרשתנו כה, יב)

בכמה מהטיולים בקיץ תרנ"ה, דיבר הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק בארוכה בענין סולם התפלה, באמרו שזה הסולם המחבר מעלה ומטה. הסולם הוא העמוד המחבר שמים וארץ.

ארץ היא גשמיות, לא חומריות. חומריות היא הגשמיות הגסה של עולם העשיה ששבירתה וזריקתה לחוץ זוהי תקנתה. שמים הוא עולם האצילות. המלה "שמים" מורכבת משתי מלים שא מים, טעון מים, כלומר, מים הוא שם התואר על טוהר עצמי, בהיר וזך. רואים אנו בגשמיות, שהסולם מחבר את התחתון עם העליון, ככתוב "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה".

סולם התפלה שעומד בארץ וראשו מגיע בשמים, הרי הכוונה בענין החיבור היא להעלות את הדברים הארציים לשמים ולהוריד את הדברים השמימיים לארץ.

ארבע שליכות התפילה

סולם התפלה שעומד ארצה וראשו מגיע השמימה, יש בו ארבע שליכות המכוונות לארבעת העולמות אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, שמחברות את העולם הגשמי עם עצמות אין סוף ברוך הוא, ועל ידי השליכות נמשכים אור ושפע מעצמות אין סוף ברוך הוא בכל העולמות.

בארבע השליכות של תפלה, הרי ההתחלה של השליכה הראשונה היא "הודו לד' קראו בשמו" והסיום הוא המזמור "למנצח בנגינות" ומכוונת כנגד עולם העשיה.

ההפסק בין עולם העשיה לעולם היצירה בוא המאמר "לשם יחוד".

השליכה השניה, המכוונת כנגד עולם היצירה, מתחילה ב"ברוך שאמר והיה העולם" ומסתיימת בברכת "ישתבח כו' חי העולמים". בעולם היצירה מורגש האור האלקי המחיה עולמות ונבראים, ואיך כל נברא לפי מהותו מכיר את החיות האלקית המחיה אותו.

ההפסק בין עולם היצירה לעולם הבריאה מתחיל ב"יתגדל ויתקדש שמה רבה" ומסתיים ב"ברכו" ו"ברוך כו' ועד".

התחלת עולם הבריאה היא ברוך כו' יוצר אור כו' והסיום הוא ברכת גאל ישראל.

ההפסק בין עולם הבריאה לעולם האצילות הוא הפסוק "אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך". אף שפסוק זה מגביל ומגדיר את גדולת עולם הבריאה ועולם האצילות. ההפסק בין עולם הבריאה לבין עולם האצילות אינו דומה להפסקים שבין עולם העשיה לעולם היצירה ובין עולם היצירה לעולם הבריאה, על אף זאת זה מאמר המראה על הפסק המדריגות.

כפי המבואר בחסידות, הרי כל מאמר או מדריגה המפסיקים בין שתי בחינות ומדריגות, כלול בעצמו משתי מדריגות: האחת שייכת למדריגה התחתונה והשניה שייכת למדריגה העליונה.

בהפסק שבין עולם הבריאה לעולם האצילות הכלול משתי מדריגות, מהוות המלים "אדני שפתי תפתח" את החלק המורה על עולם הבריאה, ואילו המלים "ופי יגיד תהלתך" מורות על עולם האצילות.

"שמונה עשרה" הוא עולם האצילות.

חלק התפלה שאחרי "שמונה עשרה", מרמז ומבאר את האר הנמשך בעולם בעבודת היום, כל אחד לפי מהות עבודתו.

מ"מודה אני" עד "ויכריע בנייהם" הוא שטח "הארץ" עליו עומד סולם התפלה, כמאמר הכתוב: "והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה".

לקראת שבת

כא

...כל האריכות שדובר כאן, היא שיחה מקוצרת, שלאמיתו של דבר היו צריכים לדבר בה באריכות ולהדגיש את הנזק הרוחני הגדול הנגרם לבחורים ולאברכים החסידיים, בסיבת העדר שימת לב על עניני העדר העבודה, לעבוד עם עצמו בכלל, ועל העדר עבודת התפלה בפרט.

חסידים בכלל ותמימים בפרט יפתחו אזניהם ולבותיהם לשמוע ולהרגיש את הקול החוצב להבת אש קודש של כ"ק אאמו"ר הרה"ק – זי"ע – בקונטרס עץ החיים – בכלל וביחוד בפרקים ל"ב ל"ג עם סיום התפלה והברכה. ובכוחו וכוחם של כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים נצליח בעבודתנו כהוראת תורת החסידות, אמץ, כן יהי רצון.

"וַיְרַדְּךָ אֶחָרָיו דְּרָךְ שְׁכֵעַת יָמִים"

(פרשתנו לא, כג)

בספר אור המאיר איתא בשם מורנו המגיד ממעזריטש נ"ע, דמה שרדף לבן אחר יעקב אבינו, הוא מפני שיעקב השאיר אחריו אותיות התורה שעדיין לא ביררם והוציאם מלבן, ולזאת הוצרך לבן לרדוף אחר יעקב – ליתן לו את האותיות שנשארו אצלו. וזאת ע"י שניתוספה פרשה בתורה – סיפור רדיפתו אחרי יעקב.

וחזינן מהא, שיכול להיות ענין שבחיצוניות ובפועל הרייזה לגמרי היפך הקדושה, אמנם בפנימיות הרי הכוונה בזה היא לשם שמים – כדי להוסיף בקדושה.

ע"ד המבואר בספר תניא קדישא, שכאשר יהודי עומד ומתפלל, ועומד לנגדו גוי ומבלבלו – הרייזה בכדי לעוררו שיוסיף בכוונת התפלה.

כלומר: גם הנכרי בעצמו, מצד שרשו (ששורשו של כל דבר הוא בקדושה) הרי הוא מרגיש שצריך להוסיף דבר בקדושה; אלא שלהיותו הצינור הממשיך זה – הרייזה מתבטא באופן שמבלבלו מתפלתו. אמנם בפנימיות – הרייזה רק להוסיף את הכוונה.

ומכאן הוראה נפלאה בעבודת האדם לקונו:

גם כשישנם העלמות והסתרים על עבודת ה', הנה האמת היא שדבר זה בפנימיות הוא טוב, ורק בחיצוניותו הרי הוא נראה כדבר המעלים. וכאשר האדם יודע שבפנימיות דבר זה טוב ובאופן כזה עובד את עבודתו, עי"ז נפעל שגם בגילוי יראה כך.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"א עמ' 18)